

DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ

DOHA KALKINMA GÜNDEMİ MÜZAKARELERİNDE SON DURUM VE GELECEĞE DÖNÜK BEKLENTİLER:

I-GİRİŞ:

2001 yılında Doha'da gerçekleştirilen Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) IV. Bakanlar Konferansı'nda alınan kararla başlatılan Doha Kalkınma Gündemi Müzakereleri yaklaşık dokuz yıldır devam etmektedir. 2006 yılı Temmuz ayında askıya alınan müzakereler 2007 yılı başında tekrar ivme kazanmış, özellikle tarım ve tarım-dışı ürünlerde pazara giriş müzakerelerinde ilerleme sağlanarak, indirim taahhütlerine ilişkin taslak hükümler 2008 yılı itibarıyla büyük ölçüde ortaya konulmuştur.

2008 yılı sonuna kadar tüm Doha paketi olmasa da, tarım ve tarım dışı ürünlerde müzakere modalitelerinin tamamlanması konusunda bir kararlılık oluşmuş, ancak tam bir uzlaşmaya varılması mümkün olamamıştır. Nitekim, bu iki alanda modalitelere nihai halini vermek üzere Temmuz 2008'de yapılan Bakanlar Konferansından müspet bir netice alınamamış, buna karşılık hazırlanan paket ("Temmuz Paketi"), 2008 yılı Aralık ayında yayımlanan gözden geçirilmiş modalite metinlerinde temel alınmıştır.

2009 yılı başından bu yana gerek tarım gerek tarım dışı ürünlerde müzakere modalitelerinin belirlenmesine yönelik sorunlu alanların aşılması yönünde bir dizi toplantı gerçekleştirilmiş; müzakereler, yaşanan ekonomik kriz ile bağlantılı olarak DTÖ'nün "korumacılık" ile mücadele konusunda üstlendiği inisiyatif ve taviz listelerinin modalitelerin tamamlanması öncesinde oluşturulması (scheduling) tartışmalarının gölgesinde kalmış; somut bir ilerleme sağlanması mümkün olamamıştır. Krizin aşılması yönünde Doha Raundu'nun sonuçlandırılmasının önemine yönelik olarak başta G-20 olmak üzere, uluslararası ekonomik ve ticari gündem açısından son derece önemli platformlarda yapılan güçlü vurgu da etkisiz kalmıştır.

30 Kasım-2 Aralık 2009 tarihlerinde yapılan VII. DTÖ Bakanlar Konferansında, müzakerelerin 2010 yılı içinde tamamlanması hedeflenmiş, 2010 yılı başından itibaren "tüm müzakere alanları"nda (horizontal) sağlanacak gelişmelerin, müzakerelerin yılsonunda tamamlanması hedefi ışığında ele alınmasına yönelik bir toplantının (stock-taking exercise) yılın ilk çeyreğinde gerçekleştirilmesi konusunda da mutabakata varılmıştır.

Öngörüldüğü şekilde, müzakerelere ilişkin genel durum değerlendirmesinde bulunmak ve 2010 yılı sonuna kadar müzakerelere ivme kazandırmak üzere atılacak adımları belirlemek üzere, 22-26 Mart 2010 tarihlerinde Cenevre'de kıdemli memurlar seviyesinde düzenlenen "stock-taking exercise", üye ülkelerin çok taraflı ticaret müzakerelerine devam edilmesi yönündeki kararlılıklarının teyit edilmesine vesile olmuştur. Toplantı, muhtelif müzakere başlıkları altında farklı uzlaşma seviyelerinin mevcut olduğunu ortaya koymuş, sürecin, "görüş ayrılıklarının giderilmesi" (closing the gaps) etrafında şekillenmesi konusunda mutabık kalınmıştır.

"Stock-taking exercise" 2010 yılı sonuna kadar atılacak adımları dört ana grupta toplamıştır:

—Müzakerelerin "çok taraflı" tabiatı muhafaza edilmelidir.

- Müzakerelerin, Müzakere Grubu Başkanlarının hazırladıkları metinler üzerinden sürdürülmesi esastır.
- Üzerinde uzlaşmış ve metinlere yansımış hususlardan geriye gidilmesi mümkün değildir.
- Tur'un kalkınma boyutu, müzakerelerin sonuçlarına yansımalıdır.

“Stock-taking” toplantısının hemen ardından yapılan toplantılar, 2009 yılı sonundan itibaren öne çıkarılan 2010 yılı hedefinin gerçekçiliğini yitirdiğini ortaya koymuştur.

“Stock-taking”de belirlendiği üzere, uzlaşma ihtiyacı içinde bulunan konularda, farklı konfigürasyonlarda (cocktail approach) teknik görüşmeler niteliğindeki toplantılar, esasen müzakere modalitelerinin hayata geçirilmesi konusunda politik kararlılığın önemini bir kez daha göstermiş; çok taraflı ticaret sistemi içindeki kilit aktör ABD açısından, müzakereleri sonuçlandırmanın ötesinde, müzakerelere ivme kazandıracak siyasi iradenin dahi mevcut bulunmadığını ortaya koymuştur.

Uruguay Raund'un 1995'te sonuçlandırılmasının ardından DTÖ çatısı altında yürütülen ilk müzakere turu olmasının verdiği sembolik önemin yanı sıra, müzakere turunu adlandıran “kalkınma” olgusuna bağlı olarak Gelişme Yolundaki Ülkelerin çok taraflı ticaret sistemi içindeki yerinin güçlendirilmesine katkı sağlaması beklenen Doha Kalkınma Raundu'nda spesifik müzakere alanları itibarıyla geline aşama ve geleceğe dönük beklentilere aşağıda yer verilmektedir.

II- MÜZAKERE ALANLARINDA MEVCUT DURUM VE BEKLENTİLER

A- İLERİ TARIM MÜZAKERELERİ:

İleri Tarım Müzakereleri kapsamında, 2008 yılı Aralık ayında yayımlanan dördüncü gözden geçirilmiş modalite kağıdı (TN/AG/W/4/Rev.4) sonrasında, 2007-2008 yılları boyunca sürdürülen metin bazlı müzakere sürecine tekrar dönülmemiştir. Esasen, 2009 yılı boyunca büyük ölçüde, ABD'nin ulusal reformlar nedeniyle müzakere turuna yönelik ilgisini kaybetmesine bağlı olarak taviz vermesi beklenen alanlarda sessiz kalması nedeniyle ilerleme sağlanamadığı da görülmektedir.

2009 yılı Nisan ayında görevi bir önceki Müzakere Grubu Başkanı Falconer'dan (Yeni Zelanda) devralan David Walker (Yeni Zelanda), önceliği, her bir müzakere alanı itibarıyla müzakerelere devam edilmesi gereken alanların belirlenmesine vermiş; akabinde, benimsenen takvim uyarınca bir yandan menfaat sahibi ülkelerin katılımına açık çoklu toplantılara devam edilirken bir yandan da çalışmalar, çok taraflı düzeyde müzakere modalitelerinin işlevsel kılınmasına ilişkin olarak taahhüt listelerinin oluşturulmasında esas alınacak veri ve şablonların (“data and templates”) belirlenmesi konusunda yoğunlaşmıştır.

2010 yılı başından itibaren de, 2009 yılındaki çalışma yöntemi esas alınmıştır. Çalışmaların son dönemde, modalite kağıdında yer verilen hususlara ilişkin baz verilerin üye ülkelere temini ve sağlanan verilerin doğrulanması (verification) ile söz konusu verilerin derç edileceği şablon (“template”) ve destekleyici tabloların (“supporting table”) formatı üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Müzakere Grubunun gayriresmi oturumlarının yanı sıra, sözkonusu oturumlara paralel çoklu düzenlenen toplantılar formatında ilerleyen bu çalışmalara Tarım Haftaları boyunca Müzakere Grubu başkanı önderliğinde düzenlenen “çoklu” toplantılar (“Walk in the Woods”) eşlik etmektedir. Bu bağlamda 2010 yılı boyunca “özel korunma

önlemleri” ve “tarife kotaları” konularında ilgili ülkelerin katıldığı dar grup toplantıları yapılmış ve müzakere pozisyonları arasındaki farklılıkların azaltılması amaçlanmıştır.

Gelinen aşama itibarıyla, müzakereler sonrasında oluşturulacak yeni taahhüt listelerinin hazırlanması açısından yararlanılacak taslak şablon ve ilgili diğer destekleyici tabloların oluşturulmasına yönelik çalışmalarda, taslak modalite kağıdında yer verilen çerçeve dikkate alınarak hangi verilere ihtiyaç duyulacağı müzakerelerin üç temel ayağı itibarıyla saptanmış bulunmaktadır. Çalışmanın bu ilk aşaması sonrası her bir spesifik alan için söz konusu verilerin yerleştirileceği “template”lerin oluşturulması aşamasına geçilmiştir.

Esasen “templates” konusunda devam eden teknik tartışmalara tüm ülkelerin destek verdiğini söylemek mümkünse de, çalışmaların neredeyse yalnızca bu alanda yoğunlaşarak sürdürülmesi ve modaliteler henüz kesinlik kazanmamışken, “templates” çalışmalarının ivme kaybetmeden devam etmesi halen sorgulanmaktadır.

Nitekim, Temmuz ayı içinde yapılan son müzakere haftasında, G-20 tarafından yayımlanan bir kağıt, bu konudaki hoşnutsuzluğu göz önüne sermiştir. Kağıtta, bu alandaki tartışmaların, teknik olarak devam etmesi gerektiği ifade edilirken, hazırlanan formatların ancak modaliteler tüm unsurlarıyla kesinlik kazandığında nihai halini alabileceğine dikkat çekilmektedir. G-20 henüz modalitelerin kesinlik kazanmadığından hareketle, sürdürülen çalışmaların liberalizasyon düzeyi ve müzakereleri devam eden alanlarda alınacak sonuçlara herhangi bir hanel getirmemesi gerektiğinin altını çizmektedir.

Müzakerelerin çözümsüz kalan konularından biri başta “Cotton 4” olmak üzere, pamuk üreticisi Afrika Ülkeleri açısından önem taşıyan “pamuk inisiyatifi” konusunda herhangi bir somut gelişme sağlanamamıştır. Kalkınma odaklı küçük bir Doha Paketinin ortaya konulmasının Raund’un sonuçlandırılmasını sağlayabileceğini savunanlarca “early harvest” kapsamında sayılan bu konu da, ABD’nin, tarım paketinin tümü konusunda netlik olmadan bir tavize yanaşmaması nedeniyle çözümsüz kalmaktadır.

Son modalite kağıdının yayımlanması sonrasında, hassas ürünler konusunda ilave talepleriyle gündeme gelen Japonya ve Kanada’nın da sözkonusu talepleri konusunda bir değişiklik bulunmamaktadır.

Benzer şekilde, Walker başkanlığında ilgili ülkelerin üzerinde görüşme sürdürdükleri bilinen “yeni tarife kotası açılımı” konusu da dar katılımlı toplantılarda ele alınmaya devam edilmektedir.

Müzakerelerin 28 Eylül haftasına planlanan müteakip tarım haftasından itibaren, mevcut görüş ayrılıklarını gidermeye yönelik olarak devam etmesi beklenmektedir.

Ülkemizi de yakından ilgilendiren, özel korunma önlemleri mekanizması konusunda 2009 yılı başından beri Müzakere Grubu Başkanının düzenlediği danışmalar görüş ayrılıklarını gidermek bir yana ihracatçı ve ithalatçı ülkeler arasındaki ayrılıkları derinleştirmiş gözükmektedir. Nitekim, Temmuz ayı başında düzenlenen son Tarım Haftasında gündeme getirildiği üzere, özel korunma önlemleri mekanizması konusundaki tartışma “teknik” bir tartışma olmaktan çıkmış, konunun teknik tartışmalarla değil politik kararlılık doğrultusunda çözüme kavuşturulabileceği anlayışı ağırlık kazanmaya başlamıştır.

Önümüzdeki dönemde, bu konuda teknik tartışmaların devam etmesi mümkün bulunmakla birlikte, kısa dönemde bu tartışmaların çözüm yönünde bir katkı sağlamayacağı düşünülmektedir.

Özel korunma önlemleri mekanizması bir yana, tarım müzakerelerinin geneli için de aynı husus geçerli durumdadır.

Müzakerelerde temel stratejimiz, tarım ürünlerine yönelik tarifelerde tedrici bir indirim sağlanması, pazara girişte Gelişme Yolundaki Ülkelere (GYÜ) verilmesi öngörülen esnekliklerin ülkemiz ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde mümkün olduğunca geniş kapsamlı tanımlanması ve özellikle Gelişmiş Ülkelerce (GÜ) sağlanan ticareti bozucu iç destek ve sübvansiyonların dünya tarım ürünleri ticaretinde rekabetçi koşulların tesisi amacıyla en aza indirilmesi yönündedir.

Ülkemiz açısından en hassas müzakere alanı olan pazara girişte ise tarım sektörümüzün var olan tarifelerle dahi korunmasının zor olduğu göz önünde bulundurulduğunda özel ve lehte muamele kapsamında elde edilecek esneklikler (özel ürünler ve özel korunma önlemleri mekanizması) daha da önem kazanmaktadır. Bu alanda ülkemiz, G-33 grubu¹ ile birlikte hareket etmektedir.

Gelecek dönemde tarım müzakereleri özelinde ülkemiz açısından aşağıdaki hususların ön plana çıkacağı değerlendirilmektedir:

1-Gelişme Yolundaki Ülkelerin ithalat baskısına karşı yerli üretimin korunması amacıyla gümrük vergilerinin artırılabilmesini sağlayacak özel korunma önlemleri mekanizması (Special Safeguard Mechanism-SSM) sistematığının ülkemiz ihtiyaçlarını yansıtacak şekilde şekillendirilmesi hususu önemini korumaktadır. Bu bağlamda, alınan önlemin düzeyi ve buna bağlı olarak, Uruguay Raund bağlı hadlerinin aşılıp aşılamayacağı, uygulama döneminin kesintisiz olup olmayacağı, tetik-telafi mekanizmalarına ilişkin oranlar konularında 2011 yılında da sürmesi beklenen teknik tartışmaların yakından takibine devam edilecektir.

Mekanizmayla bağlantılı olarak ihracatçı ülkelerin ilave kriter taleplerine karşı argümanlar geliştirilmesi teknik çalışmalarda dikkate alınacak temel unsurlardan biri olmakla birlikte, değerlendirmelerimizde konunun politik olarak karara bağlanabilecek bir konu olarak görüldüğü hususunun da göz ardı edilmemesi gerektiği düşünülmektedir.

Bu bağlamda, hassas çizgilerimizin daha gerçekçi bir bakış açısıyla yeniden ele alınması ve olası bir politik uzlaşi için olmazsa olmazlarımızın tespiti önemli olacaktır.

2-Özel ürünler konusunda ise bazı hususlarda anlaşılmış olmasına rağmen, tarife satır sayısı, ortalama indirim oranı, muafiyet ve hassas ürünlerden özel ürünlere transfer mekanizmasının kurulması hususlarında tam bir fikir birliği sağlanamamıştır. Bu itibarla, özellikle özel korunma önlemi mekanizması kapsamındaki kazanım ve kayıpların, özel ürünler kapsamında şekillenecek modaliteler ile dengelenebilmesi amacıyla 6 Aralık 2008 taslak modalite kağıdındaki öneriler açıkta kalan konular kapsamında tutulmaktadır.

¹ G-33 Grubu: Antigua ve Barbuda, Barbados, Belize, Benin, Botswana, Fildişi Sahilleri, Filipinler, Kongo, Küba, Dominik Cumhuriyeti, El Salvador, Grenada, Guatemala, Guyana, Haiti, Honduras, Hindistan, Endonezya, Jamaika, Kenya, Kore, Madagaskar, Mauritius Adaları, Moğolistan, Mozambik, Nikaragua, Nijerya, Pakistan, Panama, Peru, Saint Kitts, Saint Lucia, Saint Vincent, Senegal, Sri Lanka, Surinam, Tanzanya, Trinidad ve Tobago, Türkiye, Uganda, Venezüella, Zambiya ve Zimbabve.

Sözkonusu özel ve lehte muamele esneklikleri ile birlikte, hassas ürün olarak seçilebilecek tarife satır oranı, seçilecek ürünlere yönelik uygulama yöntemleri ve yeni tarife kotalarının açılabilmesi; mavi kutu kapsamındaki iç destekler de halihazırda netlik kazanmayan ve ülkemiz için öncelikli olan konular arasındadır.

3-Hassas ürünler kapsamında ülkemiz gibi Uruguay Raund döneminde tarifekasyon yapılmaması nedeniyle mevcut durumda tarife kotası olmayan ülkelere yeni kota açılabilmesi hakkının verilmesi ve bu oranın mümkün olduğunca yüksek tutulması yönünde çalışmalar 2011 yılı içinde de sürdürülecektir.

4-Mavi kutu kapsamındaki iç desteklerde ise Doha uygulama dönemi başlangıcında ülkemizin mavi kutu kapsamında ürünlere üretimi kısıtlayıcı doğrudan gelir desteği mi yoksa üretimle bağlantılandırılmayan doğrudan ödemeler olarak mı destek sağlayacağı belirlenmesi gerekmektedir. Sözkonusu seçime yönelik çalışmaların Tarım ve Köyişleri Bakanlığı tarafından müzakerelerin tamamlanması öncesinde 2011 yılı içerisinde tamamlanması öngörülmektedir.

5-Bahsekonu modalite başlıklarına ek olarak 2009 yılından bu yana süren ve taahhüt listelerinin oluşturulması (scheduling) aşamasında üye ülkelerce kullanılacak verilerin ve taahhüt listesi taslak tablolarının (templates) oluşturulmasına yönelik çalışmaların da 2011 yılı içinde tamamlanması planlanmaktadır.

6-Bu kapsamda, ülkemiz de toplam ticareti bozucu iç desteklere yönelik veri temini yönündeki yükümlülüğünü 2011 yılı içinde diğer üye ülkelerle birlikte yerine getirmeyi amaçlamaktadır. Taahhüt listesi tablolarının oluşturulmasına yönelik çalışmalar kapsamında da ülkemiz ihtiyaç ve beklentileri çerçevesinde gerekli müdahaleleri gerçekleştirmeye, ülkemiz için öncelikli olan özel ürünler gibi konularda taslak tablo önerileri üzerinde çalışmaya 2011 yılı içinde de devam edilecektir.

B-TARIM DIŞI ÜRÜNLERDE PAZARA GİRİŞ:

Tarım dışı ürünlere yönelik olarak üstlenilecek tarife indirim taahhütlerinin belirlenmesi, sektörel inisiyatifler ve tarife dışı engeller olmak üzere üç temel alanda yürüyen müzakerelerde sonuncusu Aralık 2008 tarihinde olmak üzere (TN/MA/W/103.Rev.3) dört taslak metin yayımlanmış, müzakerelerin kilit konusu olan genel tarife indirim formülü ve formüle ilişkin esneklik hükümleri (sliding scale) gibi konularda bir çerçeve çizilmesi mümkün olabilmiştir. Bununla birlikte, belirli sektörlerde ilave tarife indirimini ya da eliminasyonunu hedefleyen sektörel inisiyatiflerde ilerleme sağlanamamakta ve bu husus NAMA müzakerelerini tıkayan temel husus olarak ortaya çıkmaktadır. Sektörel inisiyatiflerin yanı sıra tarife dışı engeller, preferans erozyonu ve ülke spesifik esneklikler konuları da halen üzerinde anlaşma sağlanması gereken alanlar olarak görülmektedir.

Hal böyle iken, Müzakere Grubunun 2009 yılı başından itibaren, tarife dışı engeller (NTBs), sektörel ve taviz listelerinin oluşturulması konularında çalışmalarını yoğunlaştırdığı, görülmektedir. NTB'ler konularındaki tartışmalara verilen ağırlığın, bu konunun müzakerelerin esasını oluşturmadığı gerekçesiyle bazı ülkelerin eleştirisine maruz kalmakla birlikte, müzakere modalitelerine ilişkin tartışmalarda yaşanan tıkanıklık esasen müzakere modalitelerinin kesinleştirilmesi sonrası detaylı tartışmalara başlanması beklenen "NTB'ler" dahil, tartışmaların odak noktasını diğer bazı konulara kaydırmış bulunmaktadır.

2009 ve 2010 yılı boyunca yenileştirilmiş ürünler, yatay mekanizma, tekstilde etiketleme, elektronik ve otomotiv ürünlerini kapsayan NTB'ler konularındaki tartışmalara sınırlı katılımlı toplantılarda devam edilmiştir.

Müzakere Oturumu Başkanı Wasescha tarafından “wagon I proposals” olarak nitelenen öneriler arasında yer alan “yatay mekanizma” genel anlamda destek görmekte, tartışmalar mekanizmanın ürün kapsamı (özellikle tarım ürünlerinin dahil edilip edilmemesi konusu) ve Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması başta olmak üzere mal ticaretine ilişkin diğer Komitelerle etkileşimi üzerinde yoğunlaşmaktadır.

“Yenileştirilmiş Ürünler” konusunda bir çalışma programı oluşturulması hususunda mutabık kalınmış olmakla birlikte, bunun için bir Bakanlar Deklarasyonuna ihtiyaç olup olmadığı hususu açıktır. Yenileştirilmiş ürünlerin tanımlanması da dahil, çalışma programının Mal Ticareti Konseyinde öncelikle ele alınması da gündemdedir. Önümüzdeki dönemde, özellikle ilgili sektörün belirli bir düzeyde gelişme kaydettiği ülkelerin, deneyimlerini diğer ülkelerle paylaşmalarına imkan verecek bir anlayışla çalışmalara kavramsal olarak devam edilmesi öngörülmektedir.

Dikey teklifler (vertical proposals) olarak da adlandırılan Ticarete Teknik Engeller Anlaşması ile bağlantılı sektörel teklifler (TBT- related sectoral proposals) bağlamında, ele alınan elektronik ve otomotiv önerileri, bu alanlarda esas alınacak uluslararası standartlar konusu da dahil “TBT+” etkilerinin ne olabileceği konusuna odaklanılmak suretiyle tartışılmakta, tekstil ve hazır giyim, ayakkabılar ve seyahat ürünlerinde etiketleme önerilerinde ise etiketleme kurallarının uluslararası ticarete gereksiz engel teşkil etmeyecek bir çerçevede tanımlanmasına çalışılmaktadır.

Son dönemde, NTB tartışmalarının gölgesinde kalmakla birlikte, NAMA müzakere modalitelerine ilişkin tartışmalar kapsamında kilit önem taşıyan, sektörel, hedefledikleri sektörler itibarıyla sektör bazında genel formül indiriminin ilerisinde bir liberalizasyonu amaçlamaktadır. NAMA kapsamında önemli bir müzakere konusu olan bu başlık altında, inisiyatif sahibi ülkelerin sektör ve ülke analizlerini, sonuçlarını müzakere grubuna rapor etmek kaydıyla sürdürdükleri bilinmektedir. Katılımın ihtiyari olduğu tekliflerden oluşan sektörel inisiyatif sahibi ülkeler, 2009 yılından buyana devam ettirdikleri ikili ve çoklu görüşmelerin sonuçlarını NAMA müzakere Grubu Başkanının çağrısı üzerine Gruba rapor etmişlerdir. Sektörel teklifler arasında, otomotiv ve yan sanayi sektörel (Japonya), spor malzemeleri sektörel (Norveç, Singapur, İsviçre, Tayvan ve ABD), balık ve balıkçılık ürünleri sektörel (Kanada, Hong Kong, Çin, İzlanda, Yeni Zelanda, Norveç, Oman, Singapur, Tayland, Uruguay), ormancılık ürünleri sektörel (Kanada, Hong Kong, Çin, Yeni Zelanda, Singapur, İsviçre, Tayland, Ukrayna, ABD), hammaddeler sektörel (Avustralya, BAE) bulunmaktadır.

NAMA Müzakere Grubu 2009 yılından bu yana, Tarım Müzakere Grubu içinde de devam eden taviz listelerinin oluşturulması (scheduling) çalışmalarına da başlamış, bu bağlamda 2009 yılı Temmuz ayında Sekretarya tarafından taviz listelerinin elektronik ortamda hazırlanmasına ilişkin bir “workshop” düzenlenmiştir.

2009 yılı başından itibaren NTB ağırlıklı olarak devam eden çalışmalar bir yana bırakılacak olursa, müzakerelerde “level of ambition” un nasıl sağlanacağı temel hususunun şu aşamada Müzakere Grubu bünyesinde ele alınmayan ancak müzakerelerin geleceğini etkileyecek temel bir unsur olarak masada kalmaya devam ettiğini söylemek mümkündür. “Level of ambition” konusuyla bağlantılı olarak, modaliteler aşamasından beri devam eden, formül ve esneklikler arasında dengenin nasıl kurulacağı, bu bağlamda, Gelişme Yolundaki

Ülkelere yönelik tanımlanacak esneklik hükümlerinin çerçevesi bekleyen (outstanding) bir konu olmaya devam etmektedir.

Benzer şekilde, “preferans erozyonu” ve bağlantılı olarak “orantısız etkilenen ülkeler” sorunu da (disproportionately affected members) çözülmüş değildir. Bu ülkelerin ilave iyileştirme taleplerine karşılık, bu konuda tavize yanaşmayan ve sağlanacak ilave esnekliklere sıcak yaklaşmayan ülkelerin tutumu da devam etmektedir. Müzakere Komitesi Başkanının son temaslarından anlaşılın, bu konuda Sri Lanka ve Bangladeş’in sorun yaşadıklarını belirtmeye devam ettikleridir. Bununla birlikte, bu konuda da ülkeler arasında taslak modalite kağıdında yer alan çözümün tartışmaya açılması durumunda mevcut dengenin bozulabileceği ve diğer müzakere başlıklarının da tartışılır hale gelebileceği endişesinin var olduğu anlaşılmaktadır.

Müzakere Grubunun önümüzdeki dönemde, çalışmalarını mevcut önerileri hukuki metinlere dönüştürmek gayesiyle, NTB’ler konusunda yoğunlaşarak devam ettireceği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, müzakerelerin odağında yer alan ve esasen çözümsüz olarak kalan, pazar açılımının düzeyi (“level of ambition”), sektörel ve preferans erozyonu gibi temel sorunların ikili ve taraflar arasındaki çoklu görüşmeler yoluyla üyeler arasında ayrı bir mecrada devam etmesi beklenmektedir.

Nitekim, ABD’nin özellikle formül ve esneklikler sonucu ortaya çıkan dengeden memnun olmadığı ve belirli bir gelişmişlik seviyesine erişmiş Brezilya, Hindistan ve Çin gibi GYÜ’lerden daha fazla pazar açılımı beklediği bilinmektedir. NAMA müzakerelerinde ilave pazar açılımı isteyen ve bu yönde Brezilya, Çin ve Hindistan nezdinde ikili girişimlerde bulunan ABD’nin çabalarını sürdürmesi kaçınılmazdır. ABD’nin ilave pazar açılımı talebine karşın, adı geçen üç ülkenin bedel istedikleri görülmekte, ilave bedel beklentisi ise müzakerelerde yeniden başa dönülmesi riski taşımaktadır.

Hal bu iken önümüzdeki dönemde NAMA kapsamında gerek Müzakere Grubu dahilinde gerek Müzakere Grubu dışında gayriresmi devam eden ikili ve çoklu görüşmeler bağlamında ülkemizce aşağıdaki hususların yakından takip edilmesinin önemli olacağı düşünülmektedir:

1) Spesifik olarak, NTB tartışmaları bağlamında, AB’nin bu zamana kadar ısrarla savunduğu “TBT + yaklaşımlar” ve ülkemizin uyguladığı ve/veya üstlenmek ve uygulamak durumunda kalacağı standartlar ve uygunluk değerlendirme konularında süregelen tartışmaların ve yayımlanan belgelerin hassasiyetle irdelenmesi gerekmektedir

2) Sektörel bağlamında ülke ve sektör spesifik devam eden ve devam edeceği anlaşılın görüşmelerde ülkemizin AB ile mevcut gümrük birliği ilişkisinden kaynaklanan hassasiyeti geçerliliğini korumaktadır. NAMA müzakerelerinde sonuca gidecek adımlar atmak amacıyla AB’nin tekrar sektörel girişimlere ağırlık vermesi olasıdır.² Gümrük Birliği ilişkisine bağlı olarak, AB’nin taraf olacağı “sıfıra-sıfır” veya “sıfıra-x” biçiminde şekillenen inisiyatiflere ülkemizin de fiilen taraf olması söz konusu olabilecektir. Bu itibarla özellikle

² AB’nin DTÖ baş müzakerecisi başkanlığında bir heyet Japonya’ya giderek bu konuda temaslar başlatmıştır. Japonya ile gerçekleştirilen görüşmelerde ilk olarak elektronik ve elektrikli ürünlerde sektörel yaklaşım konusu ele alınmış, bu alandaki ITA sistematüğinden yararlanmak suretiyle, Anlaşma eki listelerde yapılacak tadilatlar ile sonuca gidilmesinin daha kolay olabileceği üzerinde durulmuştur. Sektörel girişimler konusunda ABD, Kanada, Brezilya, Çin ve Hindistan ile ilerleme kaydedilme ihtimali yüksek öneriler üzerinden görüşmeler gerçekleştirilmektedir. Bu çerçevede kimyasallar önerisinin ön plana çıktığı, AB’nin önerisi olmakla birlikte, tekstil ve konfeksiyon konusunun ise mevcut koşullarda ilerleme vaat etmediği için gündeme getirilmediği gözlemlenmektedir.

tekstil ve konfeksiyon sektöründe tarifelerin sıfırlanmasını amaçlayan AB önerisinin hayata geçmesi durumunda NAMA müzakerelerinde ayrı bir başlık altında ele alınan tercihli tarife erozyonu ve orantısız etkilenen ülkelerin talepleri de dikkate alınarak tekstil ve konfeksiyon sektörümüzün ihracat pazarlarına etkisi ve iç pazarda ortaya çıkabilecek menfi etkilerin değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

C-HİZMETLER TİCARETİNE İLİŞKİN MÜZAKERELER³

Hizmetler sektörüne ilişkin liberalizasyonun iletilmesi amacıyla sürdürülen müzakereler, Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Hizmetler Ticareti Konseyi ve alt organları bünyesinde devam etmektedir. Hizmetler ticaretine ilişkin istatistikler, hem Gelişmiş hem Gelişme Yolundaki Ülkeler açısından, hizmetler sektörünün liberalleştirilmesinden sağlanacak kazanımın, mal ticaretinde ilave serbestleşmenin ötesinde fayda sağlayacağı yönündedir.

2000 yılında münferiden başlatılan müzakerelerde, 2007 ve 2008 yılları boyunca yol haritası niteliğinde olması amaçlanan bir müzakere kağıdı oluşturulmaya çalışılmıştır. Müzakerelerde,

26 Temmuz 2008 tarihinde düzenlenen ve üye ülkelerin ikinci revize tekliflerinde yapmayı planladıkları değişikliklere ve hangi sektörlerde açılım beklediklerine ilişkin sinyaller vermelerinin amaçlandığı Taahhüt Tespit Konferansı (Signalling Conference) önemli bir aşama teşkil etmiştir.

Ülkemiz dahil 31 ülkenin katılım sağladığı Konferansı müteakip, hizmet ticareti müzakerelerinde ülkelerin bundan sonra verecekleri revize ve/veya yeni teklifler ve bu çerçevede yapılacak müzakereler için takvim ise henüz belirlenmemiştir.

Diğer taraftan, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması GATS'ın 6'ncı maddesinin 4'üncü paragrafı çerçevesinde üye ülkelerin listelerinde bulunan sektörel taahhütlerinin, yeterliliğe ilişkin aranılan özellikler ve prosedürlerin, teknik standartlar ve ruhsat verme koşullarının hizmet ticareti için gereksiz engeller oluşturmamasını teminen, içinde bulunulan müzakere turunun bitiminden önce disiplinler geliştirilmesi amacıyla yönelik olarak **GATS Ulusal Düzenlemeler Çalışma Grubu (WPDR)**'nda yürütülen çalışmalara, Grup Başkanı tarafından yayımlanan disiplinlere ilişkin taslak belge üzerindeki görüşmelerle devam edilmektedir. Bu kapsamda, Başkan tarafından 14 Mart 2010 tarihinde yayımlanan Açıklamalı Metnin, Üyelerin taslak üzerindeki görüş ayrılıklarının giderilmesi ve müzakerelerin gidişatı açısından faydalı bir rehber olabileceği düşünülmektedir.

GATS'ın kurallar boyutuyla ilgili olarak, Anlaşmanın X, XIII ve XV. maddeleri kapsamındaki sırasıyla Acil Korunma Önlemleri, Kamu Alımları ve Sübvansiyonlara ilişkin müzakerelerin sonlandırılabilmesine yönelik çalışmalar da **GATS Kuralları Çalışma Grubu (WPGR)** bünyesinde sürdürülmektedir. Bu çalışmalarda, belirtilen konularda çeşitli ülkelere hazırlanan tanım, uygulamaya yönelik tartışmalar ve çeşitli disiplin önerilerinin yer aldığı belgeler ele alınmaktadır. Bu aşamada metin üzerinden tartışmaya geçilememiştir. Henüz sübvansiyonlar ve acil korunma önlemlerine ilişkin üye ülkelere bir tanım üzerinde dahi uzlaşamadığı göz önüne alındığında, GATS'ın kurallar boyutunda kısa vadede önemli bir gelişme sağlanabileceği düşünülmemektedir.

³ Bu bölümde, Hazine Müsteşarlığı'nın bilgi notundan istifade edilmiştir.

Hizmetler ticaretine ilişkin müzakerelerin, 2010 yılı Mart ayında yapılan “stock-taking” toplantısında gündeme gelen yatay müzakere sürecine geçilmesi yönündeki yaklaşıma paralel olarak önümüzdeki aylarda daha sıkı pazarlıkların yapıldığı bir müzakere alanına dönüşmesi beklenmektedir. Özellikle Gelişme Yolundaki Ülkeler 2008’de “Signalling Conference”taki gelişmelerin tarımda ilerlemeye bağlı olduğunu ileri sürmekte ve bu alanda 2008’den bu yana bir ilerleme olmaması nedeniyle, ilave açılım taleplerine sıcak bakılmayacağı mesajı vermektedirler.⁴

Doha müzakere süreci içinde tarım ve tarım dışı ürünlerde pazara giriş müzakerelerinde özellikle ABD’nin pazara giriş kazanımlarını daha da genişletme çabası, Gelişme Yolundaki Ülkelerin benzer bir çabanın Gelişmiş Ülkelerce hizmetler ticaretinde gösterilmesi yönündeki taleplerine yol açmaktadır. Pazara giriş kazanımlarını artırmak amaçlı olarak ABD’nin ikili müzakerelere girdiği ülkelerden Hindistan ABD’nin taleplerine sıcak yaklaşma sinyali vermekte, söz konusu ülkenin özellikle bilişim teknolojisi gibi alanlarda eğitimli genç nüfus barındırmasının bir sonucu olarak ABD’nin hizmet pazarına ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Çin’in de ABD hizmet pazarının çok açık olmadığı denizcilik hizmetleri ve gerçek kişilerin dolaşımı gibi konularda ABD’den beklentisi mevcuttur.

Diğer taraftan, Hong-Kong Bakanlar Konferansında, tarım ve tarım dışı ürünlerde pazara giriş modalitelerine kesinlik kazandırılmadan, hizmetler ticaretine ilişkin modalitelerin tamamlanamayacağı şeklindeki gayriresmi anlayış birliğine bağlı olarak önümüzdeki dönemde hizmetler ticareti alanındaki müzakerelerin ancak sözkonusu iki alandaki ilerlemelere paralel olarak ilerleyebileceği düşünülmektedir.

Hizmet ticareti müzakerelerinde beklentimiz; pazara girişte, ülkemizin de aralarında yer aldığı gelişmekte olan ülkeler yararına olan sektörlerde ve hizmet sunum biçimlerinde açılımlar yapılması, ulusal düzenlemeler ve kurullarla ilgili olarak da, yine gelişmekte olan ülkelere uygulanabilir kararların alınmasıdır. Öte yandan, ilgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlarımızla yakın işbirliği içerisinde ülkemizin ikinci gözden geçirilmiş teklifinin hazırlanmasına ilişkin çalışmalar neticesinde, bahse konu teklif taslağımız belirli bir aşamaya getirilmiştir. 29 Eylül 2005 tarihinde TN/S/O/TUR/Rev. 1 simgesiyle yayımlanan gözden geçirilmiş teklifimize, o tarihten bu yana ilgili mevzuatlarda gerçekleşen değişiklikler yansıtılmaktadır. Bu çerçevede, nihai teklifler için belirlenecek takvim konusunda ülkemizin bir problem yaşamayacağı düşünülmektedir.

D-TİCARETİN KOLAYLAŞTIRILMASINA İLİŞKİN MÜZAKERELER:

Ticaretin Kolaylaştırılması başlığı 2 Ağustos 2004 tarihli Çerçeve Karar uyarınca resmen Doha Kalkınma Gündemi müzakereleri kapsamına alınmıştır.

- Transit serbestisine ilişkin GATT Madde V’in açıklanması ve geliştirilmesi,
- Ücret, harç ve prosedürlere ilişkin GATT Madde VIII’in açıklanması ve geliştirilmesi,
- Ticari mevzuatın şeffaflığı ve öngörülebilirliğine ilişkin GATT X’un açıklanması ve geliştirilmesi,
- Gümrük idareleri arasında işbirliğini artırıcı mekanizmalar oluşturulması,
- Yükümlülüklerin özellikle gelişmekte olan ülkelere uygulanabilmesine yönelik teknik yardım ve kapasite artırımına ilişkin hükümler oluşturulması

⁴ Washington Trade Daily- 19:136, 9 Temmuz 2010.

başlıklarında yürüyen müzakerelerde başlangıcından bu yana önemli mesafe kat edilmiş, bu alan görece olarak anlaşmanın sağlanmasına en yakın müzakere alanlarından biri olarak nitelenelemiştir. Gelişmiş Ülkeler kadar Gelişme Yolundaki Ülkeler de, muhtelif özel ve lehte muamele hükümleriyle, anlaşmanın kendileri açısından kazanım doğuracak bir anlaşma olarak görmektedirler. Müzakerelerdeki pozitif atmosfer, bu konunun “early harvest” kapsamında değerlendirilmesine yol açmıştır.

Ticaretin kolaylaştırılması müzakereleri bağlamında sağlanacak ticari kazanım konusunda yürütülen analizler, esasen gümrük prosedürlerinin görece olarak kolay olduğu Gelişmiş Ülkelerde bile gümrük işlemlerinin ne derece maliyetli olabileceğini ortaya koymaktadır.⁵

Ülkemiz, ticaretin kolaylaştırılması alanında muhtemel bir çok taraflı anlaşmaya olumlu yaklaşmaktadır. Zira, ülkemizde dış ticarete etki eden birçok yasal düzenleme ve uygulama, Gümrük Birliği’ni oluşturan 1/95 sayılı Ortaklık Konseyi Kararı çerçevesinde Avrupa Birliği (AB) normları ile uyumlu hale getirilmiş olup, ticaretin kolaylaştırılması müzakereleri kapsamında gündeme gelebilecek yükümlülüklerle büyük ölçüde örtüşmektedir.

Ülkemiz açısından Ticaretin Kolaylaştırılması Müzakereleri’ndeki kritik konu transit serbestisidir (GATT Madde V). Bu alanda, transit serbestisinin güçlendirilerek, ülkemiz taşımacılarının, transit geçişlerde karşılaştığı kısıtlamalara ilişkin bir iyileşme sağlanması hedeflenmektedir. Bu çerçevede, ülkemizin hazırladığı ve Mısır, Paraguay, Gürcistan, Moldova, Kırgızistan, Küba ve Nepal’in taraf olduğu transit serbestisi konulu öneriyle transitte karşılaşılan kısıtlamaların azaltılması ve disipline edilmesi öngörülmektedir. Ancak ülkemiz bu konudaki girişimlerinde, sorun yaşanan ülkelerin büyük çoğunun AB üyesi olması dolayısıyla AB Komisyonu’nun reaksiyonuyla karşılaşmaktadır. AB, transit serbestisine GATT Madde XX’ de sıralanan genel istisnalar dışında “yol altyapısının korunması” adı altında yeni bir istisna eklenmesini talep ederek müzakerelerdeki pozisyonunu güçlendirmeye çalışmaktadır. Öte yandan, yine Pakistan tarafından yapılan ve transit geçişlerin “meşru kamu politikaları” çerçevesinde kısıtlanabilmesine imkan verecek bir teklif de müzakere metninde yer almaktadır.

Transit alanındaki müzakerelerde tartışmalı bir başka konu ise; boru hattı, enerji nakil hattı gibi sabit altyapıyla transit edilen malların durumudur. AB, sabit altyapıyla nakledilen enerji ürünlerinin transit alanındaki ayrıntılı disiplinlere tabi olmasını talep etmektedir. Ülkemizle birlikte; Hindistan, Pakistan, Suudi Arabistan, Malezya gibi ülkelerin bu konuda çekinceleri bulunmaktadır. Müzakerelerde ülkemizin öncülüğünde gerçekleştirilen çalışmalar sonucunda ayrıca, iki konuda daha ciddi ilerleme kaydedilmiştir. ABD, Kanada ve Avustralya ile ortak hazırlanan ön karar mekanizmaları konulu teklif ile, gümrük prosedürlerinde ciddi bir kolaylık sağlanması öngörülmekte, tacirlerin tabi olduğu formaliteler ve maliyetler azaltılmaktadır. İsviçre, Japonya ve Hong Kong ile hazırlanan şeffaflık ve öngörülebilirliğe ilişkin teklif ile ise, ülkelerin ticaretle ilgili uygulamalarını ve mevzuatlarını internetten yayımlamalarını ve tacirlerin sorularını yöneltebileceği ulusal bildirim noktaları kurmalarını hedeflemektedir.

⁵ Dünya Bankası tarafından yapılan bir çalışma, ABD’den üçüncü ülkelere, \$ 20.000 değerinde mal taşıyan bir konteynırın ihracat maliyetinin \$ 990’ı bulabileceğini ortaya koymaktadır. Peterson Institute tarafından 22 ülke temelinde yapılan bir analiz de, ticaretin kolaylaştırılması alanındaki müzakereler sonucunda ortaya çıkabilecek ticaret ve gelir artırıcı etki üzerinde durmaktadır. Sonuçlar çarpıcıdır. Analizde ele alınan 22 ülkeye ihracatın \$86,8 Milyar-\$284 Milyar kadar artması sözkonusu olabilecektir. Analiz, 22 ülkenin dünyadan ithalat artışının ise \$138,5 Milyar ile \$ 468,2 Milyar arasında değişebileceğini göstermektedir.

Ticaretin Kolaylaştırılması Müzakerelerinde 2010 yılı içerisinde gerçekleştirilen Müzakere Grubu toplantılarında ilerleme olduğu gözlemlenmektedir. Taslak konsolide anlaşma metni (TN/TF/W/165/Rev.2) son olarak 12-16 Temmuz tarihlerinde yapılan toplantılarda gözden geçirilmiştir. Görüşmelerin Ekim ayından itibaren, aynı formatta düzenlenmesi beklenen toplantılarla, söz konusu metin üzerinden devam etmesi planlanmaktadır.

Önümüzdeki dönemde de, anlaşma metninin ülkemiz önerileri çerçevesinde şekillendirilmesine çalışılacaktır.

Son toplantıda Paraguay'ın talebi ile Türkiye, İsviçre ve Paraguay arasında gerçekleştirilen ikili görüşmeden, Paraguay'ın ülkemiz açısından özel önem taşıyan transit ticaret metninden memnun olmadığı anlaşılmıştır. Transite ilişkin metnin, GATT Md. V'in gerisinde kaldığını ifade eden Paraguay, mevcut metin yerine daha kısa, somut ve transit serbestisini esaslı bir biçimde geliştirecek hükümlere yer verilmesi gerektiği görüşünü ülkemiz ve İsviçre ile paylaşmıştır. Transit ticarete ilişkin metnin, GATT Md. V hükmü tekrar edilmeksizin sadeleştirilmesi şeklindeki bu yeni tutumun ABD tarafından da desteklendiği görülmektedir.

Bu anlamda, ülkemizin transit ticaret alanındaki görüşlerini daha somut ve dolaysız bir biçimde ifade etmesi yönünde, ülkemizden talepte bulunulabileceği akla gelmektedir.

E-KURALLAR MÜZAKERELERİ

i)Anti-Damping ve Yatay Sübvansiyonlar

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Anti-Damping ile Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşmaları'nda yer alan disiplinlerin geliştirilmesi, ve damping ile sübvansiyon soruşturmalarına ilişkin şeffaflığın artırılması yönündeki önlemlerin ele alındığı müzakerelerde, Anti-damping konularındaki çalışmalarda, başta Brezilya, Şili, Japonya, Hong Kong, Güney Kore, Çin Halk Cumhuriyeti, Norveç, Singapur ve İsviçre gibi ülkelerden oluşan ve ülkemizin de zaman zaman çalışmalarına katıldığı Anti-Damping Dostları Grubu (ADDG) olmak üzere, ABD, AB, Kanada ve Avustralya gibi dampinge karşı önlemleri en etkin şekilde kullanan ülkelerin çalışmaları ve önerileri etkili olmaktadır. ADDG'nin görüşlerinde, temelde Anti-Damping Anlaşması (ADA) ve buna paralel da olarak Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler Anlaşması (SA) hükümlerinin açıklığa kavuşturulması ve iyileştirilmesi hususları vurgulanmaktadır.

ADDG'nin genel görüşleri, dampinge karşı önlemlerin hatalı ve amacı dışında kullanımının uluslararası ticarete zarar verdiği; ADA'nın yorumunda üyeler arasında farklılık olduğu; Anlaşma'da açıkça tanımlanmış kuralların tüm üye ülkelerce belirli bir standart çerçevesinde uygulanması ve açıklık gerektiren hükümlere ilişkin çalışmalar yapılmasının uygulamada şeffaflık ve tahmin edilebilirlik sağlayacağı yönündedir. Bu görüşler çerçevesinde ADDG, dampinge karşı önlemlerin ihracatı haksız şekilde engellediği yönünde genel bir yaklaşım sergilemektedir. Bu kapsamda, ADDG, ADA'daki muğlak hükümlere dayanarak yapay damping belirlemelerinde bulunulmasının önüne geçilmesi, dampinge karşı önlemin miktarının zararı gidermeye yetecek kadar olması, soruşturmalar sırasında soruşturmaya tabi firmalara çok yük getirilmesinin engellenmesi ve dampinge karşı uygulamaların tahmin edilebilir nitelikte olması görüşlerini ortaya koymaktadır.

Genel olarak, şu ana kadar Anti-Damping ve Sübvansiyon Anlaşmalarına ilişkin gerçekleştirilen toplantılarda taslak metinler üzerinde uzlaşı sağlamaya dair güçlüklerin aşılamadığı ve üyeler arasında henüz bir orta yolda buluşmayı sağlayacak politik kararlılığın ortaya çıkmadığı gözlemlenmiştir.

Müzakerelerde aktif tutum takınan tarafların çoğu tarafından açıkça karşı olunan sıfırlama uygulaması Temyiz Organının yasaklayıcı yönde gelişen içtihatlarının aksine, ve ABD'nin isteklerine oldukça yakın bir biçimde önemli lde legalize edilmektedir. Bu durum bundan sonraki sürecin en gergin konusu olmaya aday görünmektedir. Sıfırlama konusunda usule ilişkin tutumumuz, konunun Temyiz Organı tarafından değil, müzakere yoluyla açıklığa kavuşturulması yönündedir.

Kurallar Müzakere Grubunun son olarak 13 Temmuz 2010 tarihinde bir araya gelmiştir. Anti damping müzakereleri kapsamında, ye ülkeler arasında en fazla anlaşmazlığın tartışmalı ve taslak metinde parantez içinde bırakılan başta sıfırlama olmak üzere, illiyet bağı, yerli sanayinin kurulmasının geciktirilmesi, ilgili üreticilerin soruşturma kapsamı dışında tutulması, soruşturmaya konu ürün, ilişkili taraflardan talep edilecek bilgi, kamu yararı ve en az vergi kuralı, önlemlerin etkisiz kılınması, nihai gözden geçirme soruşturması, cnc ülke dampingi, farklı ve ayrıcalıklı muamele/teknik yardım konularında mutabakat sağlanamadığı grlmştir.

Gelinen aşama itibarıyla, "single undertaking" in bir parçası olduğu kabul gören bu alanda da ilerleme parantez içindeki alanlarda ilerlemeye bağlı gözükmektedir. Müzakereler kapsamında hassas ve teknik anlamda zor konular bulunmaktadır.

ii) Balıkçılık Sübvansiyonları

Balıkçılık sübvansiyonlarına ilişkin müzakerelerde aşırı avlanmaya sebep olan ve balık neslinin tehlikeye sokan sübvansiyonların yasaklanması ve yasaklanmaya ilişkin Őartların belirlenmesi amaçlanmaktadır. Müzakerelerde, oluşturulacak yeni disiplinler konusunda iki yaklaşım ortaya atılmıştır. Birinci yaklaşım, Yeni Zelanda, Amerika, Brezilya ve Arjantin gibi bir grup ye ülke tarafından desteklenen belli ve sınırlı sayıdaki istisnalarla tamamlanan geniş kapsamlı bir yasağı ngren yaklaşımdır. Diğer yaklaşım ise geniş kapsamlı bir yasağa karşı olan, sadece sürdürülebilir balıkçılığa zarar veren sübvansiyonların tespit edilerek yasaklanmasını ngren ve Japonya, Tayvan, Norveç gibi bir grup ye ülke tarafından savunulan yaklaşımdır.

Yaklaşımlar arasında muhtelif farklılıklar bulunsa da, gelinen aşamada aşırı kapasite ve aşırı avlanmaya neden olan sübvansiyonların balık stokları açısından ciddi bir tehdit unsuru oluşturduğu konusunda genel bir görüş birliği ye ülkeler arasında oluşmuş bulunmakta olup, balıkçılık sübvansiyonları konusunda oluşturulacak yeni disiplinin Şeffaf, etkin, basit, uygulanabilir ve denetlenebilir olması gerektiği de müzakereler sırasında özellikle GYÜ'ler tarafından dile getirilmektedir.

Bu çerçevede, ülkemiz tarafından, balık stoklarının sürdürülebilirliğinin sağlanması yönünde, balıkçılık sübvansiyonlarına yasakların getirilmesi olumlu görülmekle birlikte, GYÜ'lere özel ve Lehte Muamele kapsamında sağlanacak esneklikler ülkemiz açısından büyük önem taşımaktadır. Ayrıca, zel ve Lehte Muamele hükümleri çerçevesinde faydalanılacak istisnaların bağlı olacağı teknik koşullara açıklık getirilmesi hususu da ülkemiz için müzakerelerin kritik noktalarından birini teşkil etmektedir.

F. TRIPS BÜNYESİNDE SÜRDÜRÜLEN MÜZAKERELER:

Doha Kalkınma Gündemi çerçevesinde Fikri Mülkiyet Hakları Alanındaki müzakereler, Ticaretle Bağlantılı Fikri Mülkiyet Hakları (TRIPS) Konseyi genel ve özel oturum toplantılarında sürdürülmektedir. Bu alandaki iki müzakere başlığı coğrafi işaretler (ilave korumanın genişletilmesi ve çok taraflı bildirim mekanizması) ve biyolojik çeşitliliğin korunmasına ilişkin BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve TRIPS Anlaşması arasındaki ilişkinin gözden geçirilmesidir.

Coğrafi işaretler alanında yer alan çok taraflı bildirim sistemi kurulması hususu bir müzakere başlığı olarak TRIPS Konseyi özel oturumlarında görüşülürken, fikri mülkiyet hakları alanındaki diğer iki konu Doha Çalışma Programı çerçevesinde TRIPS Konseyi genel oturumlarında görüşülmektedir.

Coğrafi işaretler alanında, Doha Talimatı'nda, TRIPS Anlaşması'nın 23. Maddesi ile şarap ve alkollü içkilere sağlanan ilave korumanın tüm ürünlere genişletilmesi ve coğrafi işaretlere ilişkin çok taraflı bir bildirim sistemi kurulması hususları yer almaktadır. Coğrafi işaretlere ilişkin müzakerelerde "Coğrafi İşaret Dostları" olarak da bilinen ve aralarında Avrupa Birliği (AB), İsviçre, Hindistan ve Tayland'ın bulunduğu ülkeler grubu talepkar ülkeler olarak göze çarpmaktadır. Belirtilen ülkeler, coğrafi işaretlerin tüm ürünler için güçlü hükümlerle korunması yönünde çaba göstermekte ve tüm ürünleri kapsayacak bağlayıcı bir çok taraflı tescil mekanizması oluşturulmasını talep etmektedir.

Diğer taraftan, aralarında Amerika Birleşik Devletleri (ABD), Avustralya ve Arjantin'in bulunduğu diğer bir grup ülke ise, şarap ve alkollü içkilere sağlanan korumanın tüm ürünlere genişletilmesine karşı çıkmakta, sadece şarap ve alkollü içkiler için ve bağlayıcı olmayan bir çok taraflı tescil mekanizması kurulmasını hedeflemektedir.

Müzakerelerde, çok taraflı bir bildirim sistemi kurulması konusunda bir sonuca varılması beklenirken, ilave korumanın genişletilmesi konusunda ciddi bir ilerleme kaydedilmesinin zor olduğu değerlendirilmektedir. Bu konuda görüş ayrılıklarının giderilememesi dışında bir diğer zorluk, şarap ve alkollü içkilere sağlanan ilave korumanın tüm ürünlere genişletilmesi konusunun müzakere konuları arasında resmen yer alıp yer almadığı dolayısıyla tek taahhüt (single undertaking) prensibine dahil olup olmadığıdır.

Türkiye coğrafi işaretler konusunda Avrupa Birliği ile birlikte hareket etmekte, bildirim sistemi ve ilave korumanın genişletilmesi konularına sıcak bakmaktadır. Bu yolla, ülkemize has yöresel ürünlerin daha etkin bir şekilde korunarak, ekonomik fayda elde edilmesi amaçlanmaktadır.

TRIPS alanında bir diğer müzakere başlığı ise, biyolojik çeşitliliğin ve geleneksel bilginin korunmasıdır. Bu alandaki müzakerelerde, biyolojik korsanlığın önlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede, patent başvurularında kullanılan biyolojik kaynakların ve geleneksel bilginin ifşa edilmesi ve gerekirse hak sahiplerinin rızasının alındığına dair bilgi verilmesi yükümlülüğü müzakere gündeminde yer almaktadır. Ayrıca, patent alınması halinde elde edilecek ekonomik faydanın patent sahibi ve biyolojik kaynağın sahibi arasında paylaşılması talep edilmektedir. Hindistan, Pakistan, Brezilya ve Endonezya gibi ülkeler bu alanda talepkar ülkeler olarak görülmekteyken, ABD ve Japonya bu alanda TRIPS Anlaşması kapsamında bir değişikliğe sıcak bakmamaktadır.

Ülkemizin biyolojik çeşitlilik açısından zenginliği düşünüldüğünde, konunun ülkemiz için de önem arz ettiği değerlendirilmektedir. Bu çerçevede, halen Başbakanlıkta bulunan Patent ve Faydalı Model Kanun Tasarısı Taslağında buluşun genetik bir kaynağa veya geleneksel bir bilgiye dayanması halinde, bu kaynağın veya bilginin kökeninin açıklanmasının gerekliliği yönünde bir maddeye yer verilmiştir.

Coğrafi İşaretler ve Biyolojik Çeşitlilik alanındaki talepkar ülkelerin bir araya gelerek oluşturdukları taslak modalite metni 19 Temmuz 2008 tarihinde TN/C/W/52 simgeli DTÖ belgesiyle yayımlanmıştır. Ülkemiz anılan belgenin sponsorları arasında yer almaktadır. Söz konusu belge üç temel unsuru içermektedir:

- **Coğrafi İşaret Korumasının Genişletilmesi:** Metin coğrafi işaret korumasını tüm ürünler için genişletmektedir.
- **Coğrafi İşaretlere İlişkin Çok Taraflı Bir Kayıt Sistemi Kurulması:** DTÖ üyeleri tarafından korunan şarap ve alkollü içecekler için uluslararası bir kayıt oluşturacaklardır. Buna göre oluşturulan kayıt hukuken bağlayıcı olacaktır. Burada hukuki bağlayıcılık üye devletlerin kayda başvurusu zorunluluğu ve kayıtta yer alan hususlara bağlı olma anlamına gelmektedir.
- **Biyolojik Çeşitlilik:** Patent başvurularının yapılmasında, patente konu olan buluşun dayandığı kaynağın hangi ülkede bulunduğu, genetik kaynak ve geleneksel bilgi söz konusu ise bunların açıklanması zorunlu hale getirilmektedir. Ayrıca fayda paylaşımı konusunun sınırlarının da müzakereler yoluyla belirleneceği belirtilmektedir.

Ancak, söz konusu metin üzerinden gerçekleştirilen görüşmelerde, 2008 ve 2009 yılında yapılan TRIPS Konseyi toplantılarında bir ilerleme kaydedilememiştir.

G-TİCARET VE ÇEVRE KOMİTESİ BÜNYESİNDE DEVAM EDEN MÜZAKERELER

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) Ticaret ve Çevre Komitesi'nin Özel Oturumlarında sürdürülmekte olan Ticaret ve Çevre Müzakereleri'nde üç temel müzakere konusu görüşülmektedir:

i) Çok Taraflı Çevre Sözleşmeleri ile DTÖ Kuralları Arasındaki İlişkinin Açıklanması

Bu alanda, çevre konusundaki uluslararası düzenlemelerde⁶ yer alan ticarete dair hükümler ile DTÖ Anlaşmaları arasındaki ilişkinin açıklanması amaçlanmaktadır. Bu kapsamda çevre sözleşmelerinin DTÖ hukuku çerçevesindeki konumu da müzakere edilmektedir. Bu alanda talepkar olan Avrupa Birliği, çevre sözleşmelerinin DTÖ üyeleri için mümkün olduğunca bağlayıcı olması gerektiğini savunurken, Amerika Birleşik Devletleri, mevcut düzenlemelerdeki küçük değişikliklerle DTÖ-Çevre Sözleşmeleri ilişkisinin sorunsuz olarak sürdürülebileceğini belirtmektedir. AB ayrıca, DTÖ üyeleri arasında çevre konularını ilgilendiren bir anlaşmazlık halinde çok taraflı Çevre Sözleşmelerinin uzmanlığına

⁶ Ozon Tabakasını İncelten Maddelere Dair Montreal Protokolü, Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesi Taşınması ve Bertaraf Edilmesinin Kontrolüne İlişkin Basel Sözleşmesi, BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Cartagena Biyogüvenlik Protokolü, Tehlikeli Kimyasalların Uluslararası Ticaretinde Uygulanacak Ön Bildirimli Kabul Sistemine Dair Rotterdam Sözleşmesi, Kalıcı Organik Kirleticilere İlişkin Stockholm Sözleşmesi

başvurulması ve Çevre Sözleşmeleri Sekretaryalarından intikal eden uzmanlık görüşünün de DTÖ üyeleri için bağlayıcı olmasını savunmaktadır.

ii) DTÖ Komiteleri ile Çevre Sözleşmeleri Sekretaryaları Arasında Düzenli Bilgi Paylaşımının Sağlanması

Bu alanda, DTÖ Komiteleri ile Çevre Sözleşmeleri Sekretaryaları arasında düzenli temas ve bilgi paylaşımı, sözkonusu Sekretaryalara DTÖ’de gözlemci statüsü verilmesi ve bunun şartları müzakere edilmektedir. Bu konuda da AB’nin talepkar ülke olarak öne çıktığı görülmektedir.

iii) Çevresel Ürünlere Pazara Giriş Avantajı Sağlanması:

Müzakerelerin en çok tartışma yaratan konuları arasında, çevresel ürünlerin belirlenmesi ve sözkonusu ürünlere pazara giriş avantajı sağlanması yer almaktadır. Bu konuda, bir çevresel ürün listesi belirlenmesi ve bu ürünlere avantaj sağlanması ile belli bir çevresel proje kapsamında kullanılacak ürünlere avantaj sağlanması alternatif yaklaşımlar olarak görülmektedir. Başta AB olmak üzere, gelişmiş ülkeler daha çok liste yaklaşımını tercih etmekte, ve anlaşılacak listede yer alacak ürünlere doğrudan pazara giriş avantajı sağlanması gerektiğini savunmaktadır. Öte yandan, Brezilya ve bir grup geliştirmekte olan ülke tarafından ise çevresel ürünlerin belirlenmesinde bir talep-teklif yaklaşımı önerilmektedir. Hindistan ve Arjantin gibi ülkeler ise proje yaklaşımını benimsemekte ve bir çevresel proje kapsamında kullanılan ürünlere avantaj sağlanmasını savunmaktadır. Yöntem konusunda henüz bir mutabakat oluşmadığı görülmekle birlikte, özellikle gelişmiş ülkelere desteklenmekte olan liste yaklaşımın müzakerelerde öne çıktığı gözlemlenmektedir.

Bu konuda, birçok üye tarafından, tarım ve sanayi ürünü kategorisinde sayılabilecek bazı çevresel ürünler hakkında tarım ve sanayi ürünlerinde pazara giriş müzakereleri kapsamında benimsenecek uygulamaların ortaya çıkmasının beklenmesinin de etkili olduğu düşünülmektedir.

Çevre alanındaki müzakerelerde, gerek AB ile politikalarımızın uyumlaştırılması çabası içinde olan ülkemizin yakın bir zamanda yüksek çevre standartlarını kabul ederek uygulamak durumunda kalacağı dikkate alınarak, gerekse müzakereler sonucunda ortaya çıkacak tarife indirimlerinin Ortak Gümrük Tarifesi sebebiyle AB’ye paralel uygulanacağı gerçeğinden hareketle, ülkemiz tarafından AB’ye yakın bir pozisyon takip edilmektedir.

H. ÖZEL VE LEHTE MUAMELE

Üzerinde durulması gereken bir diğer husus da, müzakerelerin kalkınma ayağı çerçevesinde önemli bir yer teşkil eden ve geliştirmekte olan ülkelere sunulacak olan özel ve lehte muameleleri (ÖLM) düzenleyen hükümlerdir.⁷ Doha Görev Yönergesi’ne göre ÖLM

⁷ ÖLM hükmünün yasal dayanağını, GATT Madde XVIII ile Yetki Hükümü oluşturmaktadır. Bilindiği üzere GATT Madde XVIII, ekonomik kalkınmaya yönelik kamu yardımlarını düzenlemekte ve kalkınmanın erken safhalarında olan ülkeler başta olmak üzere tüm ülkelerin ekonomik kalkınmalarının önemine işaret etmekte; kalkınma amaçlı uygulanabilecek ticareti kısıtlayıcı önlemlerin, kalkınma ihtiyaçlarıyla ve GATT’ın temel amaçlarıyla uyumlu olması kaydıyla yürürlüğe konulabileceği hükme bağlanmaktadır. Benzer şekilde, 1979’da GATT kapsamına dahil edilen Yetki Hükümü ile, gelişmiş ülkelerin geliştirmekte olan ülkelere özel ve daha avantajlı (differential and more favorable) muamelede bulunabileceği kabul edilmiştir. Genel GATT kuralı olan “en çok kayırlan ülke”den sapma olan bu hüküm, GATS Madde IV ve TRIPS Madde 66-67’de düzenlenmektedir.

hükümlerinin geliştirilmesi ve etkin bir biçimde uygulanması esası çerçevesinde şekillenen bu hükümler, Doha Müzakerelerinin “kalkınma” boyutu ve GYÜ ve EAGÜ’lerin küresel ticaret sistemine daha iyi entegre olarak küresel ticaretten aldıkları payın artırılması amacına yöneliktir. Bu hükümler sayesinde GYÜ’ler daha uzun uygulama sürelerinden yararlanabilmede, DTÖ ile ilgili altyapı sorunlarını gidermede, teknik standartları uygulamada ve anlaşmazlıkların çözümü sürecinde çeşitli desteklerden istifade edebilmektedir.

ÖLM, EAGÜ’lere özel düzenlemeler de getirmektedir. Bu çerçevede, Ticaret ve Kalkınma Komitesi, pazara giriş imkanlarının artırılması, gelişmekte olan ülkelerin çıkarlarının korunması, gelişmekte olan ülkelerin uygulama sürecinde esneklik ve daha uzun uygulama sürelerinden yararlanmaları ve teknik destekten istifade etmeleri hususlarına yönelik çalışmalarını sürdürmektedir.

III-SONUÇ VE DEĞERLENDİRME:

Müzakerelerin her aşamasında önemli olan politik irade gelinen aşama itibarıyla da kritik hal almış durumdadır. Bu anlamda, uluslar arası ticaret sistemi içindeki ağırlığının yanı sıra, mevcut durumda muhtelif müzakere alanlarında sağlanan liberalizasyon düzeyini yeterli görmeyip, özellikle Hindistan, Çin, Brezilya gibi büyük Gelişme Yolundaki Ülkelerden ilave talepleriyle gündeme gelen ABD, politik iradenin sağlanamamasının temel nedeni olarak gösterilmektedir. Müzakerelerin başladığı döneme kıyasla, Brezilya, Çin ve Hindistan gibi günümüzün yükselen ekonomilerini Uruguay Raund’un getirdiği liberal ticari koşullardan faydalanarak daha rekabetçi bir konuma gelmekle itham eden ABD bedel olarak bu ülkelerin gerek tarım gerek tarım dışı ürünler için daha fazla taviz vermelerini talep etmeye devam etmektedir. Şüphesiz, ABD’nin krizden çıkış stratejisi olarak gördüğü ihracatın artırılmasına yönelik politikalarının DTÖ gündemine yansımalarının bir sonucu olarak nitelenebilecek bu tavır müzakere sürecinin gelişimi açısından belirleyici olmaya devam etmektedir.

Diğer taraftan Temmuz ayı sonunda yapılan Ticaret Müzakereleri Komitesi ve Genel Konsey Toplantısı yıl sonuna kadar müzakere sürecinin hangi mecrada ilerleyebileceği konusunda bazı ipuçları sunmuştur. 27 Temmuz 2010 tarihinde yapılan son Ticaret Müzakereleri Komitesi (TNC) toplantısında, Genel Direktör Lamy, müzakerelerde yeni bir ivme kazanılmaya başlandığını belirterek, ortaya çıkan bu dinamikten (new dynamic) küçük grup toplantılarının kapsamının tüm müzakere alanlarına yaygınlaştırılmak suretiyle yararlanılması gereğine işaret etmiştir. Bu çerçevede Eylül ayı başından itibaren dokuz ayrı müzakere alanında “small group” olarak adlandırılan, dar sayıda ülkenin katılımına açık gruplar oluşturularak ilerleme sağlanmasına çalışılmaya başlanmıştır.

Ülkemiz, oluşturulan dokuz gruptan dördüne (tarım, ticaretle bağlantılı fikri mülkiyet hakları, çevresel ürünler ve ticaretin kolaylaştırılması) dahil durumdadır. Bahsekonu dar katılımlı toplantıların ikinci turunun Ekim sonunda başlaması ve Kasım ayının ilk yarısında da sürmesi beklenmektedir.

Sözkonusu müzakere gruplarında sağlanacak ilerlemeye göre, yıl sonuna kadar Cenevre’de üst düzey bir genel değerlendirme toplantısı yapılması gündemdedir. Kapsam ve düzeyi konusunda bir bilgi bulunmayan toplantının, Bakanlar Konferansında yapılması kararlaştırılan 2010 yılı Mart ayındaki “stock-taking” toplantısına benzer nitelikte olabileceği değerlendirilmektedir.

Diğer taraftan, ticarete korumacılığa karşı tavrıyla, 2008 yılı sonunda baş gösteren global kriz ortamının aşılması, global ekonominin yeniden canlandırılması yönünde etkin bir

rol üstlenen DTÖ ve global ekonomiye sağlayacağı katkı bağlamında Doha Müzakere Turunun tamamlanması, global ekonomik işbirliğinin temel platformu olan G-20'nin de gündemindedir.

G-20'nin, Kasım ayında Seul'de yapılacak Zirve toplantısı sonunda yayımlanacak Deklarasyon ile, Doha Müzakere Turunun 2011 yılında sonuçlandırılması yönünde güçlü bir mesaj verilmesi beklenmektedir.

Kurallara dayalı, şeffaf, katılımcı ve daha liberal bir çok taraflı ticaret sisteminin küresel refah ve kalkınmaya katkı sağladığı hususundan hareketle, ülkemiz, müzakerelerin mümkün olan en kısa sürede tamamlanmasına destek vermekte; Tur'un tamamlanmasının ekonomik getirileri olduğu kadar çok taraflı ticaret sisteminin güvenilirliğinin sürdürülmesi ve DTÖ'nün kilit rolünün korunabilmesi açısından da önem taşıdığını düşünülmekte, bu itibarla müzakerelerin ilerletilmesi çabalarına katkı sağlanmasına devam edilmektedir.

Uruguay Raund'un 1995'te sonuçlandırılmasının ardından DTÖ çatısı altında yürütülen ilk müzakere turu olmasının verdiği sembolik önemin yanı sıra, müzakere turunu adlandıran "kalkınma" olgusuna bağlı olarak Gelişme Yolundaki Ülkelerin çok taraflı ticaret sistemi içindeki yerinin güçlendirilmesine katkı sağlaması beklenen Doha Kalkınma Raundu'nda spesifik müzakere alanları itibarıyla gelinen aşama ve geleceğe dönük beklentilere aşağıda yer verilmektedir.

Arz ederim.